

Valtion omat koulutuslaitokset ja korkeakoulut

Statens egna utbildningsanstalter
och högskolor

Valtion koulutuslaitokset ja korkeakoulut kouluttavat ammattilaisia tehtäviin, joissa on tietyissä tilanteissa mahdollista rajoittaa kansalaisten perus- ja ihmisoikeuksia. Siksi ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus näissä oppilaitoksissa on erityisen tärkeää. Yhtenäistä ohjeistusta siitä, miten ihmisoikeudet tulisi huomioida näiden alojen koulutustavoitteissa, ei vielä ole olemassa.

Statens utbildningsanstalter och högskolor utbildar yrkesfolk för uppgifter där det i vissa situationer är möjligt att inskränka medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter. Därför är människorättsfostran och människorättsutbildning av särskilt stor vikt vid dem. Än så länge existerar inga enhetliga anvisningar om hur de mänskliga rättigheterna bör beaktas i utbildningsmålen för de här branscherna.

VALTION KOULUTUSLAITOKSET ja korkeakoulut eli Poliisiammattikorkeakoulu, Pelastusopisto, Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, Tullikoulu, Maanpuolustuskorkeakoulu, Maasotakoulu sekä Raja- ja merivartiokoulu tarjoavat koulutusta valtion viranomaistehtäviin.

Opiskelijat voivat valmistuttuaan toimia muun muassa poliiseina, palomiehinä, vanginvartijoina, tull- ja rajaviranomaisina sekä sotilaina. Kyseisissä tehtävissä on tiettyjen ehtojen täytyessä mahdollista rajoittaa perus- ja ihmisoikeuksia, esimerkiksi kansalaisten liikkumisvapautta ja omaisuudensuojaa sekä oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Siksi ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen sisällyttäminen valtion koulutuslaitosten ja korkeakoulujen opetukseen on erityisen tärkeää.

Valtion koulutuslaitoksia koskeva selvitys rajattiin koskemaan perustasoisia tukintoja ja kursseja. Se toteutettiin haastatteleamalla koulutuslaitosten ja korkeakoulujen koulutuspäälliköitä, koulutussuunnittelijoita tai ihmis-

STATENS UTBILDNINGSANSTALTER och högskolor omfattar Polisyrkeshögskolan, Räddningsinstitutet, Utbildningscentralen i brottspåföljdssektorn, Tullskolan, Försvarshögskolan, Markstridskolan och Gräns- och sjöbevakningsskolan. Alla tillhandahåller utbildning som ger behörighet att sköta statliga myndighetsuppgifter.

Efter avlagd examen är det möjligt att arbeta som bl.a. polis, brandman, fångvaktare, tulltjänsteman och gränsbevakare samt militär. När vissa villkor uppfylls är det i de här uppgifterna möjligt att inskränka grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter, exempelvis medborgarnas rörelsefrihet, egendomsskydd och rätt till personlig frihet och integritet. Därför är det av särskild vikt att människorättsfostran och människorättsutbildning införlivas med undervisningen vid statens utbildningsanstalter och högskolor.

Utredningen om statens utbildningsanstalter avgränsades till examina och kurser på grundnivå. Den genomfördes dels så att utbildningschefer och utbildningsplanerare eller

oikeuskysymyksiä käsitteleviä opettajia sekä perehtymällä opetussuunnitelmiin.

Kunkin koulutuslaitoksen ja korkeakoulun kohdalla pyrittiin selvittämään, millaiset ai-healueet, oppimateriaalit ja oppimismenetelmät kuuluvat perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvään opetukseen ja miten ihmisoikeuskasvatus näkyy työharjoittelu- tai työelämäjaksojen aikana.

Lisäksi huomiota kiinnitettiin siihen, miten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus toteutuvat opiskelijoiden ja työntekijöiden keskuudessa ja miten näitä arvoja pyritään edistämään. Näiden näkökulmien ohella ja myötä selvityksessä pyrittiin myös saamaan tietoa siitä, miten ihmisoikeuskasvatusta voitaisiin organisaatioissa kehittää.

Valtion koulutuslaitoksilla ja korkeakouluilla on eri vastuuministeriöt, minkä vuoksi niitä koskeva lainsäädäntö on hajautunutta. Useimpia organisaatioita säätelevät omat lait ja asetukset, jotka eivät pääsääntöisesti puutu koulutuksen sisältöön.

Ministeriöt kohdistavat valtion koulutuslaitoksiin ja korkeakouluihin lähinnä hallinnollista ohjausta sekä tulosohejausta. Tarkemmin organisaatioiden koulutustoimintoja ja niiden resurssija ohjaavat ministeriöiden alaiset keskushallinto- tai täytäntöönpanoviranomaiset.

Yhtenäistä ohjeistusta siitä, miten esimerkiksi ihmisoikeusopetus tulisi koulutustavoitteissa huomioida, ei siten ole olemassa. Yksittäistapauksissa ministeriöiden alaiset keskushallinto- tai täytäntöönpanoviranomaiset saattavat kuitenkin valvoa millaista ihmisoikeuskoulutusta organisaatioissa annetaan ja ovat saattaneet esimerkiksi osallistua opetussuunnitelmien laadintaan ihmisoikeussiltöjen vahvistamiseksi.

Selvityksen perusteella ihmisoikeuskasvatus painottuu valtion koulutuslaitoksissa ja korkeakouluissa viranomaisen toimivaltuuksia käsitteleviin oikeudellisiin, hallinto-opillisiin ja eettisiin opetuskokonaisuuksiin. On kuitenkin vaikeaa arvioida, kuinka paljon koulutusta opiskelijat ihmisoikeuksista käytännössä saavat, sillä ihmisoikeuskasvatusta ei ole aina kirjattu opetussuunnitelmiin.

Lisäksi saattaa olla merkittävästi opettajasta

lärare som behandlar människorättsfrågor vid utbildningsanstalterna och högskolorna intervjuades, dels så att läroplanerna analyserades.

Ambitionen var att för varje utbildningsanstalts och högskolas vidkommande klarlägga vilka ämnesområden, läromedel och inlärningsmetoder som ingår i undervisningen i grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter. Vidare gällde det att klarlägga hur människorättsfostran kommer till synes under arbetspraktik- eller arbetslivsperioder.

Uppmärksamhet ägnades dessutom åt hur jämställdhet och likabehandling förverkligades bland studerande och anställda, och på vilket sätt man försöker främja de här värderingarna. Vid sidan av och genom det här var avsikten också att komma underfund med på vilket sätt människorättsfostran skulle kunna utvecklas inom organisationerna.

Statens utbildningsanstalter och högskolor sorterar inte under ett och samma ministerium, därför är lagstiftningen om dem splittrad. De flesta organisationer regleras av organisations-specifika lagar och förordningar där det i regel inte föreskrivs något om undervisningens innehåll.

Ministeriernas styrning av statens utbildningsanstalter och högskolor är närmast av administrativt slag. Ministerierna utövar också resultatstyrning. På ett mer detaljerat plan styrs organisationernas utbildningsverksamhet och resurserna för den av centralförvaltnings- eller verkställighetsmyndigheter som lyder under ministerierna.

Än så länge existerar alltså inga enhetliga anvisningar om hur t.ex. undervisningen om mänskliga rättigheter bör beaktas i utbildningsmålen. I enskilda fall kan dock centralförvaltnings- eller verkställighetsmyndigheterna övervaka hurdan människorättsutbildning som ges inom organisationerna. Det har hänt att de t.ex. varit med om att göra upp läroplaner för att befästa människorättsinnehållen.

På basis av utredningen förekommer människorättsfostran vid statens utbildningsanstalter och högskolor framför allt inom studiehel-

kiinni, minkä verran ihmisoikeuksia opetuksessa käsitellään. Haastatteluissa kävi myös ilmi, että etenkin perustutkintotasolla ihmisoikeuksia käsitellään usein ainoastaan yleisellä tasolla tai niitä sivutaan muiden aiheiden yhteydessä. Lisäksi kansainväliset ihmisoikeudet ja ihmisoikeusmekanismit jäävät opetuksen sisällöissä kansallisten perusoikeuksien ja hallintomenetelyjen varjoon.

Valtion koulutuslaitokset ja korkeakoulut katsovat edistäneensä vuoropuhelua ja tasa-vertaisuutta oppimisympäristössä keräämällä opiskelijoilta palautetta sekä tuottamalla tyytyväiskyselyitä sekä opiskelijoille että henkilökunnalle. Myös tasaisin väliajoin päivitettävät tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat sekä erilaiset kehittämistyöryhmät liitettiin ihmisoikeuksia kunnioittavan toimintakulttuurin luomiseen ja vahvistamiseen.

Toisaalta selvitys osoittaa, että opiskelijaryhmien ja eräissä organisaatioissa myös työyhteisöjen homogeenisuus asettaa haasteita yhdenvertaiselle oppimis- ja työympäristölle. Esimerkiksi tiettyihin aloihin liitetyt vahvat mielikuvat niiden maskuliinisuudesta saattavat estää naisia edes hakeutumasta kyseisten alojen koulutukseen.

Valtion koulutuslaitosten ja korkeakoulujen opettajia ei tällä hetkellä kouluteta ihmisoikeuksista järjestelmällisesti, vaan opettajien koulutautuminen on varsin omaehtoista. Tämä voi epäyhtenäisen lainsäädännön ja ohjausmekanismien sekä opetussuunnitelmien puutteellisten ihmisoikeussisältöjen lisäksi johtaa siihen, että kyseisissä organisaatioissa opintojaan suorittavat opiskelijat eivät saa tasavertaisesti tietoa ihmisoikeuksista.

heter som handlar om juridik, förvaltningslära eller etik och som tar upp myndigheternas befogenheter. Det är emellertid svårt att bedöma hur mycket utbildning om de mänskliga rättigheterna de studerande får i praktiken, eftersom människorättsfostran inte konsekvent har skrivits in i läroplanerna.

I vilken mån de mänskliga rättigheterna tas upp i undervisningen kan dessutom till stor del vara beroende av läraren. Vid intervjuerna framgick det också att de mänskliga rättigheterna ofta behandlas endast på ett allmänt plan, särskilt på grundexamensnivå, eller att de tangeras i samband med andra ämnen. I utbildningsinnehållen hamnar dessutom de internationella mänskliga rättigheterna och människorättsmekanismerna i skuggan av de nationella grundläggande fri- och rättigheterna och förvaltningsprocesserna.

Statens utbildningsanstalter och högskolor anser att de har främjat dialog och likabehandling i lärmiljön genom att samla in respons hos de studerande och genom att utarbeta nöjdhetsenkäter som är avsedda att besvaras av både de studerande och personalen. Också jämställdhets- och likabehandlingsplaner som uppdateras med jämna mellanrum samt olika utvecklingsarbetsgrupper kopplades samman med att skapa och befästa en verksamhetskultur som respekterar de mänskliga rättigheterna.

På samma gång visar utredningen att det faktum att studerandegrupperna, och i vissa organisationer också arbetsenheterna, är homogena medför utmaningar för en jämlik lär- och arbetsmiljö. Så kan exempelvis starka föreställningar om vissa branschers maskulinitet hindra kvinnor från att över huvud taget söka sig till utbildning inom de här branscherna.

För närvarande får lärarna vid statens utbildningsanstalter och högskolor inte systematisk utbildning om de mänskliga rättigheterna, i stället utbildar de sig i ämnet på egen hand. Tillsammans med den oenhetliga lagstiftningen och de varierande styrmekanismerna samt det bristfälliga människorättsinnehållet i läroplanerna kan det här leda till att de som studerar vid organisationerna i fråga inte får sinsemellan likvärdiga kunskaper om de mänskliga rättigheterna.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

1. Opetussuunnitelmia ja -sisältöjä on vahvistettava ja täsmennettävä ihmisoikeuksien osalta

Opetussuunnitelmiin on kirjattava tarkemmin, millaista ihmisoikeuksiin liittyvää opetusta opiskelijoille annetaan ja mitä oppimateriaaleja opetuksessa käytetään. Opetussuunnitelmista tulee ilmetä, että opiskelijat saavat kansallisen lainsäädännön lisäksi tietoa kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista ja -mekanismeista. Ihmisoikeuksien itsenäistä merkitystä ja velvoitavuutta tulee korostaa opetuksessa selkeämmin, erityisesti käytäessä läpi virkamiesten toimintaa sääntelevää lainsäädäntöä.

2. Ihmisoikeuskasvatus tulee sisällyttää myös käytännön opetusjaksoihin

Ihmisoikeuskasvatusta ei pidä rajata opetuksen teoriasisältöjen yhteyteen. Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista ja kunnioittamista on esimerkiksi arvioitava konkreettisemmin myös opiskelijoiden työharjoittelu- ja työelämäjaksojen aikana. Tämä voi tapahtua sisällyttämällä ihmisoikeuskasvatuksen periaatteet mukaan arviointikriteereihin.

3. Hyviä oppimiskäytäntöjä on edistettävä

Ulkopuoliset luennoitsijat ja vierailijat monipuolistavat ihmisoikeuksiin liittyvää opetusta. Konkreettiset kohtaamistilanteet esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten henkilöiden kanssa lisäävät opiskelijoiden tietoutta toisenlaisista kulttuureista. Myös ihmisoikeuksia käsittelevät tapausesimerkit ja muut so-

ÄTGÄRDSFÖRSLAG

1. Läroplanerna och deras innehåll bör stärkas och preciseras för de mänskliga rättigheternas del

Läroplanerna bör mera exakt ange hurdan undervisning med anknytning till de mänskliga rättigheterna de studerande skall ges och vilka läromedel som skall användas i undervisningen. Av läroplanerna bör framgå att de studerande utöver kunskaper om den nationella lagstiftning får information om de internationella människorättskonventionerna och människorättsmekanismerna. De mänskliga rättigheternas självständiga betydelse och människorättskonventionernas tvingande natur bör betonas tydligare i undervisningen, framför allt när den lagstiftning som reglerar tjänstemännens verksamhet går igenom.

2. Människorättsfostran bör ingå också i de praktiska studieperioderna

Människorättsfostran bör ges även utanför teoriundervisningen. Förverkligandet av och respekten för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna bör t.ex. utvärderas mera konkret också under de studerandes arbetspraktik- och arbetslivsperioder. Det kan ske genom att principerna för människorättsfostran införs i bedömningskriterierna.

3. God inlärningspraxis bör främjas

Utomstående föreläsare och besökare breddar undervisningen om de mänskliga rättigheterna. Konkreta möten med t.ex. personer med invandrarbakgrund ökar de studeran-

veltavat oppimismenetelmät auttavat opiskelijoita sisäistämään oppimaansa paremmin. Opetuksen teemoissa on painotettava etenkin kulttuurisen tietämyksen lisäämistä sekä rasististen loukkausten ja syrjintätapausten tunnistamista.

4. Opettajien ihmisoikeuskoulutusta on lisättävä ja vahvistettava

Opettajille on annettava säännöllistä ihmisoikeuskoulutusta, jotta opiskelijoilla on tasapuoliset mahdollisuudet saada perus- ja ihmisoikeusopetusta. Opettajien koulutuksessa tulee käsitellä erityisesti kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia ja valvontamekanismeja, perus- ja ihmisoikeuksien välistä suhdetta sekä kullekin ammattialalle keskeisiä ihmisoikeusteemoja.

5. Työ- ja koulutuskulttuurin avoimuutta ja tasavertaisuutta on edelleen kehitettävä

Jotta opiskeluympäristö olisi yhä tasavertaisempi ja moniarvoisempi, valtion koulutuslaitosten ja korkeakoulujen tulee punnita perusteellisemmin, miten esimerkiksi naisia ja kielitaitoisia maahanmuuttajia saataisiin rekrytoitua opiskelijoiksi enemmän. On pohdittava, millä tavoin stereotyyppiset käsitykset tietyistä ammattialoista vaikuttavat koulutukseen hakeutumiseen. Itse opetustilanteissa taas on varmistettava, että opettajat ja kouluttajat huomioivat opiskelijoiden erilaiset lähtökohdat.

des kännedom om andra kulturer. Också fallstudier som handlar om de mänskliga rättigheterna och andra tillämpande undervisningsmetoder hjälper de studerande att ta till sig kunskaper. I undervisningsteman gäller det att betona framför allt ökad kunskap om kulturer och identifiering av rasistiska kränkningar och diskrimineringsfall.

4. Lärarnas människorättsutbildning bör utökas och stärkas

Lärarna bör regelbundet få människorättsutbildning för att de studerande skall ha jämlika möjligheter till undervisning om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Lärarutbildningen bör i synnerhet behandla de internationella människorättskonventionerna och övervakningsmekanismerna, förhållandet mellan de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna samt människorättsman som är centrala inom respektive bransch.

5. Arbets- och utbildningskulturen bör bli allt öppnare och jämlikare

För att studiemiljön skall bli allt mer jämlik och pluralistisk bör statens utbildningsanstalter och högskolor begrunda hur t.ex. fler kvinnor och språkkunniga invandrare kan rekryteras till studierna. Hur stereotypa uppfattningar om vissa branscher påverkar valet av utbildningsplats är en viktig frågeställning. I själva undervisningssituationerna är det nödvändigt att se till att lärarna och utbildarna beaktar de studerandes olika utgångspunkter.